

«Dostum Iwan» makalama tankydy bellik we ýene bir gezek ruslar hem türkler barada

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

"Dostum Iwan" makalama tankydy bellik we ýene bir gezek ruslar hem türkler barada «DOSTUM IWAN» MAKALAMA TANKYDY BELLIK WE ÝENE BIR GEZEK RUSLAR HEM TÜRKLER BARADA

Häkimiýete garşı pozisiýada durmak adamyň asuda durmuşyny we durmuş üpjünçiliklerini düýbünden bozma netijesine getirip, durmuşyna awy gatyp biler

Geçen gezekki «Rus durmuşynyň ensiklopediýasy hökmünde dostum Iwan» makalam boýunça türkolog dostum Aleksandr Soçinenko käbir tankydy belliklerini ugratdy. Aşakda onuň bu belliklerini we meniň oňa beren jogabymy okap bilersiñiz.

- Ortatap rus raýaty Iwan hakynda

«*Hormatly Hakan Aksaý örän ýerlikli we dogry tutaryklar bilen Türkíyedäki iň gowy Russiýany öwreniji hünärmenlerden hasap edilýär. Sebäp köp sanly russynaslara garanda, ol birnäçe ýyllap Russiýada ýaşan, rus dilini suwara bilyän we rus intelligensiýasynyň köp sanly wekili, žurnalistdir ýazyjy-şahyrlary ýakyndan tanaýar.* Hut şonuň üçinem Aksaýyň «*Rus durmuşynyň ensiklopediýasy hökmünde dostum Iwan*» makalasyny okanymda, geň galandygym aýdasym gelýär. Görnüşi ýaly Hakan rus durmuşynyň üstünde diýseň yüzleydurup geçen makalasynda rus reallygynyň çuňlugyna inmegi başarmandyr. Eýýäm kän wagt bări Türkíyede ýaşap gelemsoň, menem bu ajaýyp ýurt we türkler hakda şeýle makala ýazsam, hökman Hakanam meniň ýaly gülümsirärdi we uly rus režissýory Konstantin Stanislawskinin edebiyata giren meşhur «*Ynanmaýaryn!*» görnüşindäki sözünü sitata alardy.

Hemme zatdan öñ şuny aýratyn nygtasym gelýär, ruslaram edil türkler ýaly ýurtlaryna we ýolbaşçylaryna bolan milli buýsanç duýgusyny göterýär. Ýagny, türk raýaty ýurduna we ýolbaşçysyna dahilly meseleleri başga bir türk bilen bile ara alyp maslahatlaşyp, bu problemalar boýunça pikirlerini aýtmakdan we tankyt etmekden birjigem çekinmeýär, ýöne ol muny haýsydyr bir daşary ýurtly bilen hiç bir ýagdaýda edesi gelmeýär. Bu düşünjäniň düýp sebäbi-de örän elementar we düşnüklidir: Eger ýurduň ýolbaşçysy akmak, serhoş ýa-da dönük bolsa, onda oña takat bildirip ýören munça adamlar kim? Serediň, ýokarda gysgaça düşündirmäge synanyşan ýagdaýymy iň ýonekeýje görnüşde jöhitlerde-de görýärис: Olar öz aralarynda hökümetlerini we biri-birlerini gazaply tankyt edýänem bolsa, edil şol tankydy bellikler kese ýerliler tarapyndan agzalan badyna klassyky «antisemitizm» («jöhit duşmançylygy») sözlerine ýapyşyp, jebir çekeniň oturgyjjyna oturýarlar we garşydaş tarapy günäkärlemäge başlayáar.

Edil şu ýerde hem aýtmak isleyän zadym bar, ne-hä türk raýaty, ne-de rus raýaty öz ýurdy, syýasatçylary ýa-da döwlet ýolbaşçysy barada dostunyň we hatda goňsusynyň ýanynda aýtjak zadyny kese ýerliniň ýanynda dilini-de ýarmaz. Şunuň bilen baglanyşyklykda dünýä belli sowet aktýory we kompozitor

Wladimir Wysoskiniň metbugat ýygnanyşygynda özünü şol döwrüň sowet häkimiýetini tankyt eymäge iterjek bolan fransuz žurnalistlerine beren jogabyny ýene bir gezek ýatlamak gowy bolar: «Hawa, meniňem öz hökümetimize beresim gelýän käbir soraglarym bar. Emma men bulary siziň bilen pikir alyşmakçy däl!»

Elbetde, kese ýerlileriň öñünde we hatda şolar bilen birlikde öz hökümetlerini we ýurduňyň syýasatyny tankyt edýän gatlagam bar, Hakan aýratynam 2022-nji ýylyň fewral aýyndan soň Türkiýede bularyň köpüsi bilen tanyşdy. Gynansk-da, bular ýaly adamlar hemise bolup geldi, ýene-de bolar... Meselem, XVI asyryň başlarynda Kremlin gapysyny basybalyjy polşalylara açanlaram şular ýaly adamlardy. Çünkü durnuklylygyň ýola goýulmagyna we Russiýanyň Dagynyklyk döwri bolan «Смутная время»-nyň soňlanmagyna basybalyjylaryň ýardam etjekdigini pikir edýärdiler. Şeýle-de XX asyrda Russiýany bolşewikleriň boýunturugyndan halas etme diýen ýaly samsyklaç pikirlere duwlanyp Adolf Gitlere we onuň basybalyjy goşunyna hyzmat edenlerem boldy. Biziň günlerimizde-de Russiýada häkimiyet başyna gelmelerine kömek eder umydy bilen amerikan imperialistlerine hyzmat edýänler az däl. Bular ýaly adamlary başgalardan tapawutlandyrmak üçin rus dilindäki ýowuz sözlerden biri bolan «dönüük» diýilýär.

Bütin bu aýdýanlarym bilen birlikde ortaça rus raýaty bolan Iwan häkimiýeti halamaýar. Genlerine siňen daýhan hüsärligine eýe Iwan diýseň akyllı adam. Ol ýewropalylaryň ýa-da amerikanlaryň tersine, liberal demokratiýa hiç hili ynanmaýar. Hakykatdanam, umuman bir akymdan gelýän iki ýa-da şondan köp oligarhyň arasyndan birini saylämak arkaly ýurduň ykbalyny üýtgedip biljekdigiňize ynanýarsyňyzmy? Makalada gürrüni edilýän Iwan hem güýjüň we häkimiýetiň halkyň bolşuna görä, eden etmişlerine görä, ýokardan – Hudaýyň gatyndan gelýändigine ynanýar. (Ýagny, nähili bolsaňyz, şolar ýalam dolandyrylarsyňyz ýa-da öz bolşuňza görä ýolbaşçy manyda - t.b.) Häkimiýeti fanatlarça goldanok, emma Rim imperatory, beýik filosof Mark Awreliniň formulirlän «Näme etmeli bolsa, sen şony et we netije nähili bolsa-da, şonuň bilen ylalaş»

prinsipine laýyklykda hereket edip, häkimiýeti oňlaýar. Şuňuň bilen baglanyşyklykda rus halkynyň esasy artykmaçlyklary bolan çydamlylygynyň we göwnüpesliginiň yslam medeniýetindäki garşylygy bolan «Sabyr» düşünjesini ýatlasak peýdaly bolar. Ine, şu ylahy buýrugy ýerine ýetirme babatda rus halkyna tay geljek halk dünýäde ýokdur.

Men ruslaryň bu aýratynlygynyň ösmeginde müň ýyl bări milli hüý-häsiýetimizi şekillendirip gelen prawoslaw hristianlygynyň täsiriniň uly bolandygyny ýatdan çykarmaly diýip pikir edýärin. Ýeri gelende hristianlygyň baş doga-dilegini-de agzap geçeliň: «Atamyz bolan Uly Hudaýym! Hemme zat seniň isleýşiň ýaly bolsun!».

Seretseňizzläň, Hudaýa «meniň» däl, «seniň isleýşiň» ýaly bolsun diýip ýalbarýarys. Çünkü meniň, ýagny adam oglunyň şahsy isleg-arzuwy ýalňyşam bolup biler.

Hakanyň makalasynda aýdýan Iwany häkimiýeti goldamaýanlygy bilen birlikde, onuň bardygyna ynanýar we kararlaryna-da boýun egýär. Şol sanda häkimiýet faktorynyň has ylahy dereje bilen baglanyşygyny göwnüpeslik bilen aýyl-saýyl edip bilşı ýaly we öz syýasy-intellektual aýratynlyklaryna-da göwnüpeslik bilen baha berýär. Rus Iwan öz halkynyň taryhyny gowy bilyär, ol häkimiýete we ýolbaşça garşy ýerlikli şertler bilen hemmetaraplaýyn oýlanyp-ölçenip guralmaýan halk köpçülikleyín çykyşparyna «topalaň» diýiliýändigini-de bilyär. Russiýa boýunça alanda, üns berýän bolsaňyz, bular ýaly topalaňlar ýerlikli gozgalaňlar ýaly üstünlikli tamamlanmaýar. Şol sebäpden XVI asyryň soňlartndaky Dagynyklyk döwründen 2023-nji ýıldaky Ýewgeniý Prigožiniň topalaňyna çenli bolup geçen birnäçe esassyz hereket diňe ýurduň gowşamagyna getirdi we haýsydyr bir anyk netije-de gazarmadı.

Netijede «Sabyr we ýadawsyz zähmet hemme zady üýtgedip bilyär» diýen atalar sözüne ynanyp ýasaýan rus Iwan we rus halky şu güne çenli birnäçe patyşany, bolşewikleri we häkimiýet başyna gelmezden öñ amerikanlar tarapyndan goldanan Ýelsini (1993-nji ýylyň oktýabrynda protest demonstrasiýasyny geçirilen raýatlaryň depesine liberal demokratiýanyň adyndan ok ýagdyran we 5%-e peselen goldawy 1996-njy ýilda amerikan syýasy tehnologlary

tarapyndan ýokaryk galdyrylan Ýelsin) başyndan aýlap urdy. Çünkü rus Iwan elitalaryň daşardan alan ähli häkimiýet modellerini özüne siñdirip, bulary öz milli kodlaryna laýyklykda şekillendirip bilen Russiýanyň müdimilik keşbinden başgasы däl.

**Aleksandr SOÇINENKO,
Ankaradaky «Rus öýuniň» başlygy.»**

Rim imperatory, beýik filosof Mark Awreliý

• Häkimiýete garşıy gidip ýaşamak – birahat durmuşy saýlap almakdyr

Dürli hili garaýylaryň orta atylmagy, pikir alşylmagy gereklidir we peýdalydyr. Şu pikir bilen Aleksandr Soçinenkonyň «WhatsApp»-dan gelen hatynda («Dostum Iwan» babatda saña başgarak jogabam berip bilerdim welin, çap edilmez...») diýen sözüne şobada oñyn jogap berdim we az salym öñ ýokardaky makalanyň rus dilündäki orginaly, yzyndanam türk diline geçirilen görnüşi geldi.

Ömrümiň kyrk ýıldan gowrak wagtyny bagış eden Türkiýe-Russiýa gatnaşyklaryna bu häkimiýetiň eden iň uly erbetliklerinden biri bolan uçar urup düşürme wakasyndan soñ wizasyz gidip-

gelme hukugymyz ýatyrylanda, 2016-njy ýylda mejbury ýagdaýda wiza alyp Moskwa gidip-gelipdim. Pasportyma uzak wagt dümtünip seredip durka, maňa birnäçe sorag berip ýetişen 22-23 ýaşly rus gümrükçisine ahyrynda çydaman şeýle diýipdim:

«Bilýäñizmi, men Russiýada siziň ýaşan ömrüňizden has köp wagtlap ýaşadym. Rus raýatlygyny almadym, ýöne bu ýer meniň ikinji watanyň. 1991-nji ýylyň ahyrynda ýurt darganda-da, 1993-nji ýylyň oktyabrynda parlament bombalananda-da, her dürli terrorçylykly aktlardyr çaknyşyklarda we uruşlarda men bolup geçýän zatlary kesesinden syn edip oňmadym, tragediyalary ýüregim bilen duýdum. Şonuň üçin azyndan siziň ýaly özümi şu ýerli hasaplaýaryn».

Geň galyjylykly gülümsiräp, meni diňlän gümrükçiniň pasportymy berdi-de «Bolýa, geçiberiň» diýendigi ýadyma düşýär.

Elbetde, men bu sözleri näce aýdanymda-da, häzirem «kesekidigimi» we «keseki» bolubam galjakdygymy bilýärin.

Munuň bilen birlikde meni begendirýän başga bir zat bar: rus halkynyň wekilleri bilen, köp sanly açık göwünli we doğruçyl adamlary bilen ýakyndan gatnaşyk sakladym, häzirem gatnaşýanlarym az däl.

Düýn gürrüňleşen köne rus tanyşym maňa şeýle diýdi: «Men senden hiç zady gizläp bilmerin, seni-de ýat biri hasaplamaýaryn. Emma şu güne čenli ýonekeý daşary ýurtlylar bilen kän pikir alysdym, olara-da saňa aýdýanlarymy aýtdym. Emma bärde bir tapawut bar, olam seniň bilen çäklendirmesiz, arkaýyn gürleşip bilýärin, başgalaryň ýanynda bolsa, iň bolmanda sögünmän gürlemeli bolýar».

Hawa, Aleksandryň aýdýanlarynda jan ýok däl: ruslar kese ýerliler bilen gürleşende umuman seresaply gürlänlerini kem görenok. Munuň bilen birlikde 146 million russiýalynyň arasynda dürli-dürli adamlar, olaryň arasynda-da dürli dinler, milletler, medeniýetler bar. Şonuň üçin elbetde olaryň özlerini alyp baryşlaram, hüý-häsiýetlerem, eýerýän pikirlerem dürli-dürli.

Käwagtam olaryň eýerýän pikirleriniň halanmajak sebäpleri bolup bilýär. Mysal üçin, Aleksandryň makalasynda agzalýan we meniňem gowy görýän kompozitorym Wladimir Wysoskiniň fransuz

žurnalistlerine hemme zady aýdyp bilmejekdiginin sebäpleriniň birem, açık pikirini aýdan ýagdaýynda sowet ýolbaşçylaryndan berk daralma ähtimallygynyň bardygy, iň bolmanda ýene bir gezek aýaly Marina Wladiniň ýanyna gidip bilmezligi dälmidir? (Häzirki 2024-nji ýylyň ýetmişinji ýyllar bilen deňesdirmek meni şeýle bir gynandyrýar welin, gynansak-da, durmuş şeýle, üýtgän zat ýok, üýtgän zat ýok...)

Hawa, ruslar we türkler birnäçe tarapdan biri-birine meñzeýär. Bularyň arasynda taryhdan syzylyl çykýan aýratynlyklarynyňam netijesi hökmünde häkimiýetler bilen oňşukly ýasamak gaýgysyda bar. Sultanlaryň we patyşalaryň nesilleriniň bu aýratynlyklaryny belki-de has düýpli öwrenmek gerekdir. Çünkü munuň içinde syýasatam bar, terbiye-de, ahlagam...

Häkimiýete garşı pozisiýada durmak adamyň asuda durmuşyny we durmuş üpjünçiliklerini düýbünden bozma netijesine getirip, durmuşyna awy gatyp, hem-de syýasy we hukuk bozulmalaryna getirip biler. Syýasy sowat derejesi örän pes garamaýak hem muňa doly düşünmese-de, ruhuna, genine siňen ýakymsyz yslaryň ýaramaz yslaryň kömegi bilen şeýle howpy duýup bilýär.

Tersine döwleti halamasa-da, ony içgin derňejek bolmazlyk, gatda tüýs ýüregiň bilen duýmasaňam milli öwüşginler bilen we nämedigi belli däl «watansöýüjilik» perdesi astynda «goldamak» adama örän amatly ýol arçap bilýär. Ýonekeý adamlar üçinem şeýledir welin, şol häkimiýetiň döreden artykmaçlyklaryndan belli bir derejede peýdalanma mümkünçiliğiň bar bolsa-ha, hiç keýpiňi bozanyňa degmeýär... (Aleksandr ýazgysynda rus jemgyýetiniň bir aýratynlygyny hakykatdanam gowy nygtapdyr, hakykatdan-da «sabyrlılykda» ruslara taý geljek ýok).

Elbetde, gürrüni uzatsaň uzadybermeli... Aleksandryň tankydy belliklerini wagt sarp edip ýazandygy we çykyş edýän gazetim üçin ýörite terjime etdirendigi maňa ullakan hormat-sylag boldy. Muny magtanmak üçin däl-de, tüýs ýüregim bilen aýdýaryn. Şu boýunça umumy düşünjämi makalamyň başynda aýdypdym.

Menem sözümi dostum Aleksandryň gowy görýän, imperatorlygyndan zyýat filosoflygyna hormat goýyan şahsyýetim Mark Awreliniň sözi bilen jemläýin: «Başgalara hoşniýetli, özüňize ýowuz

darañ».

Hakan AKSAY.

@AksayHakan

aksayhakan@gmail.com

«T24» internet gazeti, 25.07.2024 ý Publisistika